

УДК 343.344(477)

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ДЛЯ САМОЗАХИСТУ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Чорнобривець Р.Є.

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У даній статті розглянуто питання доцільності легалізації вогнепальної зброї для самозахисту в Україні, зроблено висновок, що легалізація зброї призведе до більш негативних наслідків, ніж позитивних. Проаналізовано практику запровадження зброї для самозахисту різними країнами світу. Зроблено висновок, що не потрібно легалізовувати в Україні обіг вогнепальної зброї, слід залишити кримінальну відповідальність за статтями 263, 263-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Ключові слова: кримінальне законодавство, легалізація зброї, обіг зброї.

Постановка проблеми. Питання легалізації вогнепальної зброї в Україні практично постало ще з перших років після оголошення незалежності країни, а після «Революції гідності», анексії Криму Росією, а також подій на Сході України набрало найбільшої актуальності. На практиці багато країн запроваджували і забороняли обіг вогнепальної зброї. Думки науковців, а саме П. Л. Фріса, П. М. Мітрухова і погляди частини суспільства зводяться до позитивного сприйняття легалізації зброї, інші дослідники категорично проти такої легалізації. Але є й ті, які не висловлюють свого ставлення, а тільки наводять аргументи «за» і «проти» легалізації зброї (С. М. Шуміленко, А. М. Колосок). Для повного розуміння проблеми потрібно проаналізувати практику інших країн та позиції науковців діячів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правові проблеми легалізації обігу вогнепальної зброї за останні роки вивчали: А.М. Колосок, П.М. Мітрухов, П.Л. Фріс, С.М. Шуміленко та ін. Вивченню правових проблем незаконного поводження зі зброєю присвячені роботи В.М. Бараняка, В.П. Меживого, М.Г. Пінчука, Т.М. Приходько, В.І. Рибачука, В.П. Тихого та ін. Однак в роботах не повною мірою розкриваються негативні наслідки легалізації вогнепальної зброї для самозахисту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблемою в Україні залишається відсутність законодавчого регулювання обігу зброї, зокрема П. Л. Фріс пише, що відсутній закон про зброю, наявні лише «Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів», «Інструкція із заходів безпеки при поводженні за зброєю» та інші, що ускладнює регулювання цієї сфери державою [1; 2]. Приклади практики запровадження країнами легалізації зброї для самозахисту надають повну картину наслідків впливу таких дій на суспільство. Повною мірою не досліджені негативні наслідки впливу легалізації зброї на суспільство, перебільшується значимість позитивних наслідків легалізації зброї.

Мета статті. Головною метою роботи є аналіз зарубіжного досвіду легалізації вогнепальної зброї, оцінка наслідків такого запровадження на території України, співставлення аргументів «за» і «проти» легалізації зброї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова практика легалізації зброї є неоднозначною. Багато країн різняться практикою запровадження обігу зброї, та методами її регулювання. Країни можна розподілити на певні групи за критерієм регулювання права населення на озброєний захист:

- перша група – країни, які повністю легалізували використання зброї і надали їй у вільний доступ (прикладом є США, Швейцарія тощо);
- друга група – країни, які легалізували використання зброї за умов проходження особою певної процедури її отримання (наприклад Чехія, де застосовують багаторівневе тестування);
- третя група – країни, які не легалізували використання зброї (Люксембург та Малайзія), або легалізували лише певні види (короткоствольна або довгоствольна) зброї (наприклад Україна, Японія) [5].

Найбільшу кількість вогнепальної зброї у світі на 100 осіб мають США – 90 одиниць [4]. Тому аналіз доцільно почати з цієї країни. США – країна, яка досить часто асоціюється з свободою купівлі та використання зброї. До 1986 р. громадяни Сполучених Штатів Америки могли мати навіть автоматичну зброю, тобто кулемети та автомати. Потім на законодавчому рівні заборонили вільний обіг автоматичної зброї. У другій поправці Конституції США закріплено право народу мати і носити зброю, і зазначено, що це право не повинно обмежуватись. У даній країні різне законодавство щодо права купівлі, зберігання, носіння зброї в залежності від штату. У 32 штатах дозволено носити зброю з собою по вулицях. У більшості штатів ліцензія на володіння зброєю не потрібна. У деяких штатах у громадянина має бути ліцензія на володіння зброєю. В інших особа повинна отримати дозвіл на придбання, для цього треба пройти певні іспити. В окремих випадках вся зброя повинна бути зареєстрованою. Також в залежності від штату кількість одиниць зброї, якою може володіти особа є різною [6, с. 91].

Протягом ХХІ століття в Сполучених Штатах Америки сталося багато вбивств з використанням вогнепальної зброї. За приблизними підрахунками з 2001 по 2017 р. від вогнепальної зброї

загинуло понад 500 тисяч осіб. Часто вбивства відбуваються в навчальних закладах (школи, коледжі, університети). Тому все частіше постає питання необхідності обмеження і контролю за обігом та використанням зброї. Дискусії та пропозиції політичних діячів про внесення змін до законодавства про зброю не здобувають належної підтримки, адже лобювання, яке здійснюється особами, котрі продають зброю є досить великим. Багато змін, які були внесені в законодавчі акти згодом скасовуються. Громадяни США не завжди можуть розібратися в який спосіб законно вони мають право на зброю без допомоги фахівця в галузі права.

Друге місце за наявністю зброї на 100 осіб населення займає Швейцарія, а саме 46 одиниць [4]. У Швейцарії з 18 років громадяни мають право на придбання зброї, але не тільки цивільної, а ще й армійської. Окремо громадянин повинен мати дозвіл на носіння зброї, якщо він доведе необхідність самозахисту або захисту інших людей. Цивільна вогнепальна зброя повинна бути зареєстрована у відповідному порядку. Деякі адміністративно-територіальні одиниці запровадили програму добровільної здачі зброї, задля зменшення кількості зброї в країні. Особливості формування армії в Швейцарії фактично зобов'язує резервістів (тобто офіцерів і рядових) утримувати армійську зброю вдома у період між зборами, але після реформи також є можливість зберігати зброю у спеціальних сховищах. Позитивним є те, що існують чіткі правила зберігання, а також створений контролюючий орган, що систематично здійснює перевірки. Законом передбачена сувора відповідальність за порушення правил поводження зі зброєю. Це впливає на дисципліну службовців. Головна проблема Швейцарії полягає в рівні самогубств серед населення, саме з використанням вогнепальної зброї (90% від усіх самогубств). Після досліджень вчених, які встановили залежність самогубств від наявності зброї була проведена реформа. Внаслідок змін у кількості службовців та зменшення кількості зброї у населення кількість самогубств зменшилась в три рази [6, с. 75].

Південно-Африканська Республіка (далі – ПАР) є країною, в якій легалізована короткоствольна вогнепальна зброя. Зброя настільки доступна, що діти ходять із нею до школи, юнаки до кав'ярні, а дорослі нерідко використовують у вирішенні сімейних спорів. Основною проблемою цієї країни є те, що носіння зброї можливо за дорученням, не отримуючи ліцензії або дозвіл. Доручення діє чотирнадцять днів, є можливість перероблювати дати в них, а тому фактично не можливо притягнути таких осіб до кримінальної відповідальності за порушення правил поводження із зброєю. Світова спільнота дуже збентежена такою ситуацією, деякі країни виділяють кошти на допомогу у роззброєнні та зменшенні кількості вбивств. У ПАР існує незліченна кількість нелегальної зброї. Володіння зброєю для самозахисту не дає підстав почувати себе у безпеці жителям цієї країни [6, с. 108].

Існує ряд країн, в яких до певного часу була легалізована вогнепальна зброя, але потім була заборонена та вилучена з цивільного обігу. Дочільно розглянути вплив таких дій на суспільство.

Найяскравішим прикладом є Австралія, що є однією з найбільш безпечних країн за різними показниками світових агентств. Австралія довгий час ліберально ставилася до цивільного обігу зброї, але через резонансні масові вбивства з використанням вогнепальної зброї, кількість яких зростала, а число жертв збільшувалось після кожного масового розстрілу повинна була провести реформу. Багато зброї було викуплено та знищено зусиллями держави. Хоч ці заходи і критикувались, але ніхто не може заперечувати користь такої реформи. Резонансні вбивства припинилися, насильство із застосуванням зброї суттєво знизилось. Успіхи Австралії визнали багато авторитетних дослідницьких центрів та різні держави, а також колишній президент США Барак Обама назвав цей досвід прикладом для світової спільноти [6, с. 110]. За приблизними підрахунками в Австралії (населення приблизно 23 млн осіб) щорічно вбивають 200–300 осіб, а це у порівнянні з даними США (населення приблизно 310 млн осіб), де в середньому 35000 осіб на рік, дуже незначна кількість. З 1996 р. в країні діє заборона на купівлю зброї. Також в країні запроваджувалась повна заборона на приватний продаж зброї. Механізм отримання дозволу на володіння зброєю є дуже складним та багатоетапним. Самозахист не є достатньою причиною для отримання зброї. Уся мисливська і спортивна зброя повинна бути зареєстрована.

Соціологічне опитування показало підтримку громадянами цієї реформи. За даними опитування більше 90% жителів Австралії задоволені такою діяльністю держави [6, с. 111]. Після реформи значно зменшилась кількість вбивств та самогубств з використанням вогнепальної зброї. Нелегальний продаж зброї став одним з найтяжчих злочинів в Австралії, кримінальна відповідальність за який сягає аж до довічного позбавлення волі.

Великобританія – ще одна країна, яка відмовилась від вогнепальної зброї на своїй території. Як і інші країни в XIX ст. вогнепальна зброя була дозволена та користувалася великим попитом. Реформа, якою заборонили обіг зброї відбулась в декілька етапів. З 1988 р. заборонили автоматичну та напіваавтоматичну зброю. З 1997 р. під заборону опинилась короткоствольна вогнепальна зброя. Останнім випадком, що став передумовою кардинальних дій уряду щодо остаточної зміни збройного законодавства було жорстоке вбивство шістнадцяти дітей віком близько п'яти років. Вбивцею був вчитель, яких використав чотири легально отримані у володіння пістолети [6, с. 70]. Вже протягом наступного, після реформи, року громадяни добровільно здали велику кількість не тільки вогнепальної, а й мисливської та спортивної зброю. Новий закон про зброю був настільки суворий, що навіть члени національної збірної зі стрільби були вимушені виїжджати на тренування до інших країн.

У Великобританії від зброї відмовились навіть поліцейські. Лише 5 поліцейських зі 100 мають вогнепальну зброю, отриману тільки за наявності обґрунтованих аргументів на користь необхідності володіння нею. Це позитивно вплинуло на кількість постраждалих поліцейських та громадян під час сутичок між цими двома сторонами,

оскільки злочинці знають, що поліцейські не будуть застосовувати зброю [6, с. 71].

У Великобританії на першому місці знаходяться права кожної конкретної людини і заходи, що мінімізують ушкодження здоров'я громадян. Після реформи вдалося зменшити рівень злочинності, багато районів, які охоронялися злочинними організаціями стали безпечними для життя. Кількість вбивств з використанням вогнепальної зброї значно зменшилась. Закон про зброю, яким було заборонено використання зброї для самозахисту був підтриманий переважною більшістю громадян. А тому продовжується ухвалення рішень, що обмежують використання засобів, які можуть бути застосовані для насильства (вибухові речовини, холодна зброя). Запроваджена кримінальна відповідальність за використання підробок, іграшок або муляжів зброї.

В Україні з моменту проголошення незалежності вчинялись спроби щодо лібералізації законодавства, що регулює право громадян на зброю. Жодна із спроб не призвела до змін в нормативно-правовій базі з приводу зброї. За весь час наукові і політичні діячі розробили різні проекти законів, а суб'єкти законодавчої ініціативи подали ці проекти до законодавчого органу, тобто Верховної Ради України. Але жоден з них так і не було прийнято, адже сильний опір чинить уся система органів внутрішніх справ. Звичайно неодноразовим є питання введення дозволу на володіння вогнепальною зброєю, але правове регулювання дозволеної в Україні гладкоствольної та нарізної мисливської зброї на рівні законів також відсутнє. Існують тільки певні інструкції, накази та порядки, які є підзаконними нормативними актами [5].

Після подій, що пов'язані з «Революцією гідності», анексією Росією Криму в 2014 р., агресією на Сході України питання про прийняття закону про зброю стало актуальним та обговорюваним у колах наукових діячів. На 2015 р. в профільному комітеті ВРУ вже перебувало декілька законопроектів. Навчально-наукова лабораторія «Дослідження політики у сфері боротьби зі злочинністю» Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України проаналізували та передали до ВРУ пропозиції щодо вдосконалення цих законопроектів. Але і це не призвело до позитивних наслідків у вигляді прийняття закону про зброю [5].

Беззаперечним є те, що регулювання обігу зброї на законодавчому рівні мусить бути в правовій державі, якою є Україна. Тому необхідно прийняти закон про зброю, щоб спростити регулювання цієї сфери державою. Але питання необхідності дозволити громадянам володіння та носіння (таємне чи відкрите) вогнепальної зброї не достатньо досліджене.

У першу чергу треба розуміти, що правова культура громадян різних держав суттєво відрізняється. І тому реакція суспільства в кожній країні має свої особливості. На прикладі Швейцарії можна зробити висновки, що громадяни усвідомлюють відповідальність, яка на них покладається у зв'язку з володінням вогнепальною зброєю, а також міру кримінальної відповідальності за порушення правил поводження зі зброєю.

В Україні громадяни мають можливість отримувати дозвіл на володіння гладкоствольною та нарізною мисливською зброєю. Звичайно є певні критерії для осіб, які претендують на отримання дозволу. Ті особи, які хвилюються за своє життя, можуть тримати вдома зброю в спеціальному сейфі, правила зберігання зброї в Україні передбачені. І навіть можуть нею скористатися у певній ситуації для захисту своєї власності та життя і здоров'я сім'ї без подальших наслідків у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності. Адже в КК України, в розділі VIII Загальної Частини, який має назву «Обставини, що виключають злочинність діяння» передбачений стан необхідної оборони [3], відповідно до якого не підлягають кримінальній відповідальності особи, які скористалися зброєю для відвернення незаконного вторгнення в житло чи інше приміщення.

Легалізація вогнепальної зброї та дозвіл на носіння може призвести до небезпечних наслідків. Потрібно розглянути питання співрозмірності шкоди при необхідній обороні. Особа, яка потрапляє в небезпечну ситуацію знаходиться в стресовому стані і не завжди може оцінити всі обставини вчиненого злочину. У разі використання вогнепальної зброї шкода, яка настає для злочинця може бути більшою ніж та, яка буде відвернута. Це буде негативно впливати не лише на стан здоров'я злочинця, а й на наслідки для особи, що була в стані необхідної оборони. За перевищення меж необхідної оборони передбачена кримінальна відповідальність у статтях 118 та 124 КК України [3].

На прикладі інших країн можна простежити за зміною статистики щодо позитивного та негативного впливу наявності зброї у громадян. Статистичні дані з приводу зменшення кількості різного роду злочинів в усіх країнах є приблизно однаковою. У середньому кількість злочинів, які посягають на різні об'єкти зменшується на 8%. Але статистика вбивств з використанням вогнепальної зброї підвищується на 50–55%. На прикладі США можна зрозуміти, що кількість масових вбивств зростає, особливо небезпечним є те, що нерідко вбивства відбуваються в навчальних закладах. Також збільшується кількість самогубств з використанням вогнепальної зброї. Це зрозуміло на прикладі Швейцарії. Але позитивний вплив введення заборони на володіння вогнепальною зброєю є беззаперечним на прикладі Австралії та Великобританії. Ці країни лідирують в переліку тих, які визнаються безпечними для життя людей.

Ще одним позитивним моментом є те, що для самозахисту в Україні дозволено використовувати інші засоби. Це такі засоби як електрошокери або певний вид спеціальних перцевих балончиків. З життєвої практики мало людей мають подібні засоби для самозахисту, що свідчить про належне забезпечення безпеки в Україні. Ці засоби при правильному використанні можуть врятувати людину від посягання, адже збивають нападників з пантелику, а балончик навіть на деяких час позбавляє злочинця зору. У житлових приміщеннях в Україні можна тримати мисливську зброю, у тому числі використовувати її для самозахисту, що уявляється достатнім.

Висновки. На даний момент в КК України передбачена кримінальна відповідальність за но-

сіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї за ст. 263, а також за незаконне виготовлення, переробку чи ремонт вогнепальної зброї за ст. 263-1. Зважаючи всі наведені в статті негативні наслідки впливу легалізації вогнепальної зброї на прикладі іноземних країн можна зробити висновок, що подібна реформа в Україні призведе в більшій мірі до негативних наслідків, ніж до позитивних. Негативні наслідки: 1) збільшення кількості вбивств та самогубств від вогнепальної зброї; 2) збільшення кількості осіб, засуджених за перевищення меж необхідної оборони; 3) використання зброї при вчиненні інших злочинів; 4) небезпека для поліції при затриманні злочинців; 5) зброя потрапить до рук злочинців тощо. До позитивних наслідків можна

віднести: 1) зменшення кількості злочинів проти власності; 2) більш безпечне перебування вдома за наявності зброї (хоча і зараз є можливість тримати вдома вогнепальну мисливську зброю); 3) в умовах агресії Росії проти України населення має бути готовим для здійснення збройного опору агресору, проте гарантії такого відвернення агресії немає. Відповідно до прикладів міжнародної практики легалізація зброї зменшує кількість певних злочинів в середньому на 8%, але збільшує кількість потерпілих від конкретних злочинів на 50–55%. А тому необхідно залишити кримінальну відповідальність відповідно до чинного КК України. Водночас підтримую прийняття закону про зброю для спрощення регулювання цієї сфери державою.

Список літератури:

1. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ Міністерства внутрішніх справ від 21 серпня 1998 р. № 622 // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>
2. Інструкція із заходів безпеки при поводженні за зброєю: Наказ Міністерства внутрішніх справ від 1 лютого 2016 р. № 70 // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16>
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
4. Колосюк А. М. Легалізація зброї як каталізатор розвитку соціальної відповідальності суспільства / А. М. Колосюк // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 11(149). – С. 113–118.
5. Фріс П. Л. Право громадян на зброю – «PRO ET CONTRA» / П. Л. Фріс // Наше право. – 2015. – № 5. – С. 77–84.
6. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю / Г. Ф. Гергеа, О. О. Зарубінський, Б. М. Петренко, Р. В. Старовойтенко. – К.: Видавничий дім «АДЕФ-Україна». – 2015. – 152 с.

Чернобривец Р.Е.

Институт прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

О ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ОГНЕСТРЕЛЬНОГО ОРУЖИЯ ДЛЯ САМОЗАЩИТЫ В УКРАИНЕ С УЧЕТОМ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА

Аннотация

В данной статье рассмотрен вопрос о целесообразности легализации огнестрельного оружия для самозащиты в Украине, сделан вывод, что легализация оружия приведет к более негативным последствиям, чем позитивным. Проанализирована практика внедрения оружия для самозащиты различными странами мира. Сделан вывод, что не нужно легализовать в Украине оборот огнестрельного оружия, стоит оставить уголовную ответственность в статьях 263, 263-1 УК Украины.

Ключевые слова: уголовное законодательство, легализация оружия, оборот оружия.

Chornobryvets R.E.

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute

Yaroslav Mudryi National Law University

ABOUT THE EXPEDIENCY OF LEGALIZING FIREARMS FOR SELF-DEFENSE IN UKRAINE WITH CONSIDERING INTERNATIONAL EXPERIENCE

Summary

This article discusses the expediency of legalization of firearms for self-defense in Ukraine, concluded that the legalization of weapons will lead to more negative consequences than positive. The practice of introducing weapons for self-defense in different countries of the world is analyzed. The conclusion is drawn that it is not necessary to legalize the turnover of firearms in Ukraine, should keep criminal liability in Articles № 263, 263-1 of Criminal Code of Ukraine.

Keywords: criminal legislation, weapons legalization, arms circulation.